

L'ACCIÓ CATÒLICA A MALLORCA A TRAVÉS DE LA REVISTA *PROA* (1939-1961)

JOAN JOSEP MATAS PASTOR

1. INTRODUCCIÓ

En el present article es pretén fer un seguiment de l'evolució històrica de l'Acció Catòlica mallorquina durant el franquisme a partir de l'anàlisi exhaustiu d'una publicació, *Proa* (1939-1961), que pertany a una de les branques de dita organització, concretament la Joventut Masculina, i que, per altra banda, es convertirà en una de les més actives i a la vegada més controvertides de la mateixa.

Abans d'entrar a explicar el contingut de l'article, voldria fer una sèrie d'advertències prèvies. En primer lloc, no podem presentar l'estudi d'una publicació concreta com si fos un anàlisi global del moviment. No obstant això, no es pot perdre de vista el contexte en què es desenvolupà, ni l'entorn social que abarcava. Per tant, s'ha d'integrar dins el període que els historiadors anomenen com a primer franquisme.

En segon lloc, les següents reflexions formen part d'un treball més ambiciós i profund que consisteix en l'anàlisi de l'evolució històrica del moviment catòlic a Mallorca durant el franquisme, concretitzat en l'Acció Catòlica i totes les seves possibles manifestacions associatives. L'Acció Catòlica assolí un paper integrador i aglutinador de tot el moviment catòlic de postguerra, no tan sols a Mallorca, sinó també arreu de l'estat.

També val a dir que les hipòtesis i les conclusions a les que es puguin arribar a partir del present anàlisi són totalment provisionals i susceptibles de ser modificades en el futur, sobretot, a mesura que la investigació em possibiliti aprofundir en els diversos aspectes del tema.

Un primer apartat anirà encaminat a explicar l'ambient històric i eclesial en què va néixer i es desenvolupà la revista. Hi ha tota una sèrie de canvis dins l'Església mallorquina que poden ser seguits perfectament a través dels diversos números de la publicació. El període a considerar és l'anomenat primer franquisme (1939-1960).

En un segon punt ens referirem a una breu descripció i anàlisi de l'estructura i els continguts de la revista. Qui formava l'equip de redacció, qui eren els seus ideòlegs, quins temes tractaven, quin era el pensament eclesiològic que ens va transmetre, qui eren els

principals col·laboradors, quins tipus de llenguatge utilitzaven,... . Totes aquestes preguntes intentaràn ser respostes amb l'anàlisi de contingut.

Per últim, seran plantejats una sèrie d'aspectes que ens serviran per donar una valoració del paper exacte de la publicació dins l'anàlisi global de l'Acció Catòlica mallorquina, és a dir, quin interès té la revista per al coneixement d'un període en la història de l'Església mallorquina que, fins aleshores, ha romàs en absolut silenci i hermetisme.

2. CONTEXTUALITZACIÓ HISTÒRICA

2.1. L'Església durant la Guerra Civil.

La revista *Juventud de Acción Católica* neix el maig de 1938 en uns moments en què la guerra encara no ha acabat, però a Mallorca el règim ja s'ha implantat, gairebé, en totes les seves conseqüències. No podem oblidar les campanyes de repressió i feixistització de l'illa duites a terme per la Falange i amb l'ajut del Comte Rossi durant l'any 1937. En aquestes campanyes hi participaren una sèrie de capellans feixistes i partidaris d'una línia dura o molt conservadora en la concepció de l'Acció Catòlica. Així cal destacar la figura de Nicolau Sagesse (1888-1962), que durant la guerra civil fou inspector provincial d'Educació i d'assistència religiosa a la Falange, des d'on participà a diversos actes públics del partit i prengué part activa en la repressió. No oblidem que, entre 1922 i 1931, ja havia fet part del cos castrense, i, fins i tot, havia estat l'autor, a finals de la Segona República (1935), d'un manual d'Acció Catòlica, *Instrucciones pontificias sobre Acción Católica*, que, com hem dit anteriorment, fou una representació de la línia més dura i intransigent de l'Acció Catòlica.¹ Després de la guerra fou tinent vicari de l'exèrcit de l'aire. A la inversa, tampoc podem oblidar els capellans que varen ser represaliats per ajudar a persones a fugir de la repressió feixista; tal és el cas del llubiner Jeroni Alomar Poquet, afusellat el 7 de juny de 1937, i, en certa manera un cap de turc d'un alçament militar que es considerava una croada catòlica contra els no creients.²

Ens trobam en uns moments en que es posen les bases d'un nou règim en el que el factor catòlic fou fonamental i imprescindible en les relacions econòmiques socials i polítiques. Per factor catòlic entenc, igual que Alvarez Bolado, "*las distintas amalgamas, mediaciones o encarnaciones socioculturales y sociopolíticas que se producen cuando la doctrina o el espíritu de la Iglesia católica, de manera informal e histórica, impregna con mayor o menor intensidad un determinado paquete de otras variables (culturales, étnicas, de estratificación o de estructura social, etc)*".³ Això és, la implantació del nacional-catolicisme entès com a un procés d'instrumentalització i manipulació entre l'Església i l'Estat.⁴ Aquest es manifestà amb un control de totes les esferes de la societat per part de l'Església, a canvi d'una legitimització del nou règim. La nova legislació fou un clar exemple de la neoconfessionalitat de l'Estat que començà l'any 1938 amb mesures com la supressió de la

¹ Nicolau SAGESSE: *Instrucciones pontificias sobre Acción Católica*, Palma, 1935.

² Nicolau PONS I LLINÀS Jeroni Alomar Poquet. *El capellà mallorquí afusellat pels feixistes el 1937*, Palma, 71.

³ Alfonso ÁLVAREZ BOLADO: "Factor católico y sociedad española entre las dos crisis del capitalismo (1929-1973)", *Actualidad Bibliográfica*, Madrid, 1980, 204.

⁴ Rafael DÍAZ SALAZAR: *Iglesia, dictadura y democracia*, Madrid, 1981, 70.

lleï del matrimoni civil i de la lleï secularitzadora dels cementiris, així com també la restitució de la Companyia de Jesús.⁵ A nivell local, el nacional-catolicisme s'evidenciava amb fets com el canvi de noms dels carrers, la restitució del creuer a les escoles públiques, les freqüents processons religioses que copsen els carrers de les diverses localitats, etc. L'associacionisme catòlic controlat per la jerarquia fou l'únic permès per les noves autoritats, juntament amb les organitzacions de masses del propi règim sorgides de Falange Espanyola Tradicionalista i de les JONS.

Tampoc hem de descuidar que l'illa es troba en una situació socio-econòmica bastant negativa, a on la gent, que no ha estat represaliada, està més preocupada per la subsistència física que per l'associacionisme de qualsevol caire. De totes maneres, a gairebé tots els pobles i ciutats de l'illa des de 1936 a 1939, és a dir, durant el conflicte bèl·lic, l'afiliació a Falange creix de forma espectacular, ja què és una forma d'assegurar-se una situació social favorable dins el nou règim. A partir dels anys quaranta aquestes llistes aniran minvant en quant a volum d'associats, no pel que fa a la qualitat dels militants.

Pel que fa a la història de l'Església entre 1936 i 1939 hem d'assenyalar que el dia 8 de setembre de 1936, el bisbe Miralles es va identificar amb el Règim. Aquesta identificació de Miralles, i amb ell de l'Església mallorquina en bloc, amb el bàndol nacional continuarà manifestant-se tot el llarg de la guerra, sempre dins una tònica de relativa moderació.⁶ Malgrat l'existència de grans manifestacions nacional-catòliques, el bisbe Miralles acceptà amb tibantor i recel el nou ordre de coses. Així els enfrontaments amb les autoritats civils no foren pocs, encara que cap d'ells fou excessivament greu. D'entre ells cal destacar, en primer lloc, el rumor que l'Acció Catòlica desapareixeria i seria absorbida per Falange Espanyola Tradicionalista i de les JONS durant l'any 1937, cosa que finalment no succeí. I, en segon lloc, la publicació el 1938 i en el Bolletí del Bisbat de Mallorca de l'encíclica *Mit brennender Sorge*, condemnatòria del nazisme alemany. Aquests petits incidents foren una conseqüència de la lluita ideològica i pràctica que dugueren a terme la pluralitat d'elements que havien recolzat l'aixecament militar per a obtenir quotes de poder. Concretament a l'Església li preocupava la desaparició de l'Acció Catòlica (l'única expressió associativa possible i adequada als temps que corrien) i la pèrdua del control sobre l'ensenyament.⁷ Segons Massot, tots aquests problemes amb les autoritats són conseqüència de la posició de Miralles, oposada a les confusions entre l'esfera de l'Església i la de l'Estat.⁸ L'adopció d'aquesta actitud crec que la deu, sens dubte, a la influència del cardenal de Tarragona, Francesc Vidal i Barraquer, que no era partidari de l'aixecament militar contra la república, malgrat tot els danys que aquesta hagués pogut causar a l'Església.⁹

⁵ Antonio PÉREZ RAMOS: "Estado y confesiones en España", *Estudis Baleàrics*, 49, Palma, 72.

⁶ Josep MASSOT I MUNTANER: *Església i societat a la Mallorca del segle XX*, Barcelona, 1977, 145-146.

⁷ José Antonio CAÑABATE VECINA: "Les Falanges juveniles de Franco a Mallorca (1942-1950)", *BSAL*, 54, Palma, 1998, 369.

⁸ Josep MASSOT I MUNTANER: *El bisbe Miralles i l'Església de Mallorca*, Barcelona, 1991, 121.

⁹ Josep Maria TARRAGONA: *Vidal i Barraquer. De la República al Franquisme*, Barcelona, 1998.

2.2. L'Església en el decenni dels 40.

La dècada dels 40 podem afirmar que són els anys de recuperació dels efectes de la guerra. Una vegada superades les penúries econòmiques, la societat civil s'anirà articulant a través d'una xarxa d'associacions en què l'oci serà el seu principal exponent i signe visible. Malgrat la xarxa d'associacions fos ample, aquestes responen a dos models d'associacionisme amb moltes similituds, però amb una sèrie de matisos que els diferencien. Per una banda tenim l'enquadrament de masses duit a terme per institucions del Règim; així podem destacar els moviments juvenils, *Falange* i *Sección Femenina*, i el sindicalisme vertical amb *Educación y Descanso*, seguint el model italià del *Dopovaloro*.¹⁰ Per altra banda hem de destacar els moviments associatius de l'Església emmarcats dins un model organitzatiu que és l'*Acció Catòlica*, entesa com a l'únic moviment d'apostolat jeràrquic on els catòlics poden sociabilitzar-se sense cap tipus de filtre o implicació política. Aquesta entitat serveix a l'Església com a instrument per dur a terme la seva pastoral de conquesta i cristiandat.

En el decenni en qüestió, l'Acció Catòlica es troba en uns moments de reconstrucció de les seves branques en gairebé quasi totes les localitats mallorquines. Es tracta d'una reorganització a partir d'un esquema orgànic unitari, front el federal de la II República.¹¹ L'Acció Catòlica havia estat organitzada, de forma nominal, a finals de l'any 1932 per una ordre del bisbat; per tant, es tractà d'un procés vertical de les altes esferes eclesiàstiques dirigit a les masses. L'èxit d'aquesta operació durant la II República va ser pràcticament nul. A la majoria de pobles es creà una Junta Parroquial d'Acció Catòlica que tan sols funcionà de forma nominal, sense arribar a una vertadera implantació entre els habitants del poble.¹² La implantació definitiva no es produirà fins l'impuls jeràrquic donat després de la Guerra Civil; així doncs, l'Acció Catòlica es convertirà en l'eix organitzatiu de tot el moviment catòlic de la postguerra. Per tant, durant tota la dècada, s'aniran creant centres de joves d'Acció Catòlica a la immensa majoria dels pobles i a totes les parròquies de ciutat, inspirats per un sentiment de conquesta cristià que té el seu punt culminant l'any 1948 amb la peregrinació a Santiago de Compostela. Per tant, estam davant el triomf de l'associacionisme catòlic, que ha sabut aprofitar les condicions favorables atorgades pel nou règim. No és aquest l'espai adequat per tractar de la fundació dels diferents centres que es crearen arreu de la nostra geografia, però esperam poder fer-ho en successius treballs. Només vull destacar la constitució provisional dels centres de joves d'Acció Catòlica següents: Alcúdia (1948), Banyalbufar (1940), Binissalem (1947), Búger (1941), Bunyola (1942), Campos (1940), Costitx (1943), Esporles (1941), Estellencs (1947), Moscarí (1948), Muro (1941), Pla de Na Tessa (1947), Pollença (1950), Pont d'Inca (1948), Porto Colom (1942), Port de Pollença (1941), Sant Jordi (1949), Santa Maria del Camí (1947), Son Maçà (1948), Son Rapinya (1949) Son Sardina (1949), Son Valls a Felanitx (1948), El Terreno (1948), Génova (1941), La Soledat (1944), etc.¹³

¹⁰ Manel SANTANA MORRO.- JOAN JOSEP MATAS I MORRO: "El plantejament de l'oci a Inca en el primer franquisme (1936-1960)", *III Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, 1997, 230.

¹¹ *Bases para la reorganización de la Acción Católica*, Conferència de Metropolitans, maig de 1939. Aquestes bases es publicaren íntegrament en el BOBM (Bolletí Oficial del Bisbat de Mallorca), juliol-agost de 1940.

¹² Aquest aspecte ha estat introduït per Josep ESTELRICH COSTA: *La parròquia de Sant Joan (1900-1993)*, Sant Joan, 1995, 101.

¹³ ARXIU DE LA CÚRIA DIOCESANA. *Arxiu d'Acció Catòlica*. "Carpeta núm. 1004. Constitució provisional dels centres".

A la fi d'aquest decenni i principi del següent es quan podem parlar d'un ple desenvolupament d'Acció Catòlica numèricament parlant, sobretot pel que fa a la seva branca d'homes i joventut masculina. Només vull destacar una dada prou significativa: el nombre d'associats a la branca d'homes d'Acció Catòlica a Mallorca passà de 320 l'any 1941 a 4.319 el 1949, segons dades recollides per la Unió Diocesana de Mallorca.¹⁴

El principi funcional de l'Acció Catòlica hem dit que era el verticalisme jeràrquic, és a dir, tot el poder residia en l'autoritat eclesiàstica, no pas en els laics que així es convertien en simples instruments de la jerarquia. La importància donada als consiliaris en els estatuts explica l'anterior afirmació. A més, Acció Catòlica també funcionava amb un criteri territorial; així tenim l'Acció Catòlica, nacional, diocesana i parroquial. Cada una d'aquestes es dividia en quatre branques: homes, dones, joventut masculina i joventut femenina.

Només apuntar dos aspectes a títol d'hipòtesi de treball. En primer lloc, és possible plantejar en tots els pobles la doble filiació de molts dels seus habitants (Acció Catòlica i Falange) i les constants lluites d'ambdós models d'associacionisme pel control de les masses de cada localitat. Aquestes lluites s'expliquen per les constants interferències entre el poder civil i el poder religiós que arribà un punt on es confonien.

I, en segon lloc, podem plantejar una sèrie de continuïtats entre la II República i el franquisme pel que fa al moviment catòlic mallorquí en dos sentits. Primerament, el tarannà majoritari de l'associacionisme catòlic continuà essent el mateix, és a dir, el propi d'un catolicisme social paternalista i de beneficència. Finalment, el personal dirigent i més actiu de cada parròquia serà gairebé el mateix, o bé membres de les mateixes famílies, que durant la república havien estat estretament vinculades al moviment catòlic local.¹⁵

2.3. L'Església dels 50: els Cursets de Cristiandat.

Una vegada consolidada la branca de Joves d'Acció Catòlica amb el fet de la peregrinació a Santiago de Compostela de 1948, el decenni dels 50 serà el moment de l'expansió de la branca d'Homes. Aquest fet és llògic si pensam en l'evolució biològica dels joves que integraven els grups d'Acció Catòlica del decenni anterior.

Un altre fet important és la creació, implantació i expansió dels Cursets de Cristiandat, que apareixen com una forma original de l'Acció Catòlica mallorquina que s'escamparà, en primer lloc, per tota la península, i, posteriorment, arreu del món.¹⁶ El primer curset oficial es va realitzar el gener de 1949 i durant aquest mateix any s'impartiren 19 cursets més.¹⁷ No obstant, el primer curs es va celebrar seguint els esquemes del seu creador, Eduard Bonnín, en un chalet de Cala Figuera de Santanyí, entre el 20 i 23 d'agost de 1944. Aquest primer curset

¹⁴ ASOCIACIÓN DE LOS HOMBRES DE ACCIÓN CATÓLICA: *Programa de la VII Asamblea de la Unión Diocesana de Mallorca*, Palma, 4.

¹⁵ El tema de les continuïtats ha estat plantejat per Pere GABRIEL: "Les formes d'articulació social i política", *II Congrés Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana: franquisme i transició democràtica a les terres de parla catalana*, Palma: 1997, inèdit.

¹⁶ La millor història que s'ha fet sobre els cursets és la de Ivan ROHLOFF: *Los orígenes y desarrollo de los Cursillos (1939-1973)*, Dallas., 1982, 129 pàgs.

¹⁷ PROA n° 122, gener 1949, "Cursillo de San Honorato", 8.

comptà amb el pare Joan Julià com a director, Eduard Bonnín de rector, i Jaume Riutort i Josep Ferragut com a professors. Sens dubte, aquest curset no s'hagués pogut dur a terme sense la permisibilitat del aleshores Consiliari Diocesà dels Joves d'Acció Catòlica, Josep Dameto. Aquesta nova forma d'entendre l'Acció Catòlica fou duita a terme per un nucli molt minoritari de catòlics mallorquins, però volia marcar una clara ruptura amb el catolicisme illenc tradicional. Des de 1944 fins a finals de 1948, tan sols es celebraren 5 cursets amb aquesta nova filosofia.¹⁸

Com podem definir els Cursets de Cristiandat?. Es tractà d'un moviment de renovació espiritual que nasqué a Mallorca en el si de la branca de la joventut masculina d'Acció Catòlica i que, al llarg d'aquest decenni s'escampà a la resta de l'estat i pel continent americà. Els cursets suposaren el punt culminant de la pastoral de cristiandat duita a terme pels bisbes espanyols durant els anys 40 i 50. També constituïren l'única activitat duita a terme pels joves d'Acció Catòlica, fins el punt de fer desaparèixer la branca en moltes parròquies de l'illa, sobretot de la Part Forana. La importància que assoliren els cursets es reflectiren a les paraules que el bisbe Hervàs pronuncià a la clausura de la XIV Assemblea diocesana dels Joves d'Acció Catòlica quan hi proclamà que els cursets són *gloria de la Iglesia mallorquina y motivo de legítimo orgullo para el pastor y todas sus ovejas en Cristo*.¹⁹ La reconquesta espiritual hi és ben present a tots els discursos de la jerarquia sobre els Cursets de Cristiandat.

Només significar una data reveladora de l'expansió dels cursillisme. Entre 1949 i 1960 es celebraren a Mallorca 200 Cursets de Cristiandat.²⁰ Ara bé, tots els problemes i vicissituds que sorgiren en el si del moviment durant aquests anys i la polèmica sobre el seu origen històric seran analitzats en l'estudi pomenoritzat de la publicació.

Per a finalitzar aquest apartat, només vull significar que a 1957 existien uns 50 Centres de Joves d'Acció Catòlica arreu de l'illa. La immensa majoria d'ells estaven constituïts de forma definitiva ja que, segons el estatuts d'Acció Catòlica, primer s'havia de procurar la constitució d'una junta directiva provisional sotmesa a l'aprovació vist -i- plau de la jerarquia per tal de constituir-se de forma definitiva.²¹

2.4. L'Església dels 60: els canvis conciliaris.

L'associacionisme catòlic es troba en un moment a on es produeix la consolidació dels anomenats *Moviments Espacialitzats*.²² La revista PROA se'n fa ressò de la seva existència i ens deixa entreveure tota una sèrie de mecanismes que possà en marxa la jerarquia eclesial per tal de controlar-los. La preconització de l'apostolat ambiental front un apostolat parroquial

¹⁸ Francisco FORTEZA PUJOL: *Historia y memoria de los cursillos*, Barcelona, 1991, 25-29.

¹⁹ Pere Joan LLABRÉS MARTORELL: "Plantejaments i moviments apostòlics a Mallorca des de la fundació de l'Acció Catòlica fins al Concili Vaticà II", *COMUNICACIÓ*, 48-49, 1987, 58.

²⁰ PROA n° 255-256, juliol-agost 1960, "Un espectáculo de santidad. Clausura del 200 Cursillo en un ambiente de caridad y unidad", 12.

²¹ Arxiu personal de Josep ESTELRICH COSTA: *Unión Diocesana de los Jóvenes de Acción Católica de Mallorca. Memoria del curso de 1957*. Palma, 9 de febrer 1958, 5.

²² Josep ESTELRICH COSTA: "Moviments especialitzats catòlics en els anys 50 i 60: Acció Catòlica", *VIII Seminari Societat, ideologies i moviments socials a les Illes Balears a l'edat contemporània. El Franquisme*. Palma: inèdit, 1995.

fa témer una descentralització de l'Acció Catòlica i una pèrdua del control del moviment per part dels consiliaris. A l'anterior, hem d'afegir que el compromís temporal adquirit pels mètodes d'aquest moviment conduïen, irremissiblement, a un enfrontament de cada vegada més obert contra el règim polític i eclesiològic imperant. Aquest mètode estava basat en una pedagogia activa anomenada "Revisió de Vida", que consistia en una anàlisi de la realitat aplicant els conceptes de veure, jutjar i, finalment, actuar.²³ Aquest sistema permetia reflexionar sobre l'Evangeli i la vida diària aportant una visió positiva de la vida i estímulant a la superació i participació en les tasques temporals que permetien el canvi de la societat.²⁴

Els principals moviments especialitzats foren la JOC (Joventut Obrera Catòlica), l'HOAC (Germandat Obrera d'Acció Catòlica) i, en el món rural, la JARC (Joventut d'Acció Rural Catòlica). La interpretació progressista que es féu del Concili Vaticà II fou clau per a la consolidació de l'especialització, així com també, radicalitzà les posicions contràries a aquesta forma d'apostolat. La JOC era un moviment d'apostolat obrer creat per un sacerdot belga, que es deia Joseph Cardijn, a l'any 1925 i seguint la idea de que la transformació del món obrer s'ha de fer pels mateixos obrers. La JOC traspassà les fronteres de Bèlgica i s'estengué per França i arribà a Catalunya, on es creà la Federació de Joves Cristians (1931) i la JOC catalana (1932). Després de la Guerra Civil es reorganitzà l'Acció Catòlica i la JOC va reprendre la seva activitat els anys 1946 i 1947 com a integrant de l'especialització contemplada dins l'Acció Catòlica General (JOAC). Aquest fet suposava un entrebanc a les aspiracions de compromís temporal reivindicades per molts joves obrers, sobretot a Catalunya. Per tant, l'esperit de la JOC es va haver d'adaptar, inicialment, a les directrius de la JOAC, emanades de la jerarquia espanyola. Segons records de Josep Estelrich, la JOC masculina no començà a actuar a Mallorca fins la tardor de 1959 a Ciutat i pobles industrials (Inca, Lloseta, Alaró, Lluçmajor, Sóller); en canvi, la JOC femenina no es fundà fins el 1960.²⁵

Per altra banda, l'HOAC s'havia creat l'any 1946 seguint les indicacions i normatives marcades per la jerarquia espanyola, concretament el discurs del cardenal Enrique Pla i Deniel a la I Setmana de Consiliaris sobre l'especialització obrera, que va aparèixer a la revista *Ecclesia* (òrgan d'expressió d'Acció Catòlica Espanyola), i en el que insistia en la creació d'un moviment d'obriers adults semblant al model italià d'ACLI (Associacions Catòliques de Treballadors Italians).²⁶ Així doncs, seguint les normes generals per a l'especialització obrera a l'Acció Catòlica Espanyola (4 de maig de 1946), el 25 de juliol de 1946 es constituï provisionalment a Mallorca un Centre Interparroquial Especialitzat Obrer amb el nom de Germandat Obrera Masculina d'Acció Catòlica. Aquest centre estava constituït per membres de les parròquies següents: la Soledat (61), Sagrat Cor (1), Immaculada Concepció (2), Santa Creu (3), Sant Miquel (9), Es Molinar (18), Santa Catalina Tomàs (3), Santíssima Trinitat (8), Santa Eulàlia (6), San Sebastià (3) i, finalment, la Vileta (2). En total sumen una

²³ Quintin ALDEA VAQUERO- Tomás MARÍN MARTÍNEZ - José VIVES GATELL: *Diccionario de H^o Eclesiástica de España Instituto Enrique Ferrer Flórez*, CSIC, Madrid, 2-5.

²⁴ Rafael HINOJOSA: *La JOC entre l'Església i el món obrer*, Rúbrica Editorial, Barcelona, 16.

²⁵ Josep ESTELRICH COSTA: "Moviments especialitzats catòlics en els anys 50 i 60: Acció Catòlica", *VIII Seminari Societat, ideologies i moviments socials a les Illes Balears a l'Edat Contemporània. El franquisme*, Palma, inèdit, 1995, 5.

²⁶ Basilisa LÓPEZ GARCÍA: *Aproximación a la historia de la HOAC (1946-1981)*, Madrid, 1995, 29.

quantitat de 118 socis.²⁷ La consolidació d'aquest Moviment especialitzat d'obriers adults es produí quan l'any 1955 vengué Guillem Rovirosa per iniciar l'HOAC, com a moviment independent de l'Acció Catòlica General, i establí contactes amb els ambients obrers dirigit un curset d'especialització a la rectoria del Molinar.²⁸

El punt culminant dels moviments especialitzats no va ser fins a finals del decenni, quan es produí l'anomenada crisi de l'especialització de l'Acció Catòlica, que segons Estelrich fou provocada per una reacció conservadora de la jerarquia eclesiàstica front al clar enfrontament al règim que suposava l'adopció d'un ferme compromís temporal: *Aquells grups cristians començaven a rompre el pacte tàcit de no agressió entre l'Església i l'Estat, i es valien dels privilegis d'associació, reunió i premsa pròpia, per contestar, si bé no palesament, l'orde establert.*²⁹ A Mallorca, la desfeta es produí entre els anys 1968 i 1972 a partir de la desmuntada de l'estructura nacional i no havent aconseguit un reconeixement dins la pròpia diòcesi per part de la majoria del clergat. Així doncs, els moviments s'anaren eclipsant (1969, el Moviment rural; 1970, el de medis independents; i, el 1972, la JOC es va desfer).

No obstant això, és molt interessant saber quina ha estat l'evolució ideològica i política de molts dirigents dels moviments especialitzats mallorquins que els abandonaren quan es produí l'esmentada crisi. La història oral i les històries de vida ens donaran la resposta a aquesta pregunta. En l'estat de la nostra investigació tan sols es poden donar una sèrie de tipologies evolutives, però ens és del tot necessari l'estudi de les evolucions personals. La primera tipologia a considerar fou una evolució encaminada a l'abandonament de qualsevol activitat associativa i política. Un segon tipus d'evolució va ser el que protagonitzaren gairebé quasi tots els elements més actius dels moviments especialitzats. Tots ells s'enquadraren dins els diferents partits polítics democràtics i d'oposició al franquisme. No és estrany l'ingrés a partits clandestins d'extrema esquerra.³⁰ Malgrat l'establiment d'aquestes línies evolutives generals, som partidaris de fer evolucions personals i, per tant, cada persona constitueix una tipologia diferenciada de les altres.

²⁷ ARXIU DE LA CÚRIA DIOCESANA. *Arxiu d'Acció Catòlica*. "Centre Interparroquial Especialitzat Obrer d'Acció Catòlica. Relació d'afiliats i familiars", 22 p.

²⁸ Guillem Rovirosa Albet (1897-1964) nasqué a Vilanova i la Geltrú, en el si d'una família de religiositat tradicional. Estudià a Madrid i Barcelona la carrera d'enginyer industrial, especialitzant-se en qüestions elèctriques. Casat amb Catalina Canals s'instal·là a París l'any 1930. Durant la seva estància a la capital francesa escoltà un sermó del cardenal Verdier que transformà la vida de fe que havia abandonat de jove. Ja instal·lat a Madrid, durant la Guerra Civil, organitzà una capella clandestina, al mateix temps que començà el servei a la classe obrera des de la presidència del Comitè Obrer de l'empresa Rifà Anglada. Basilsa LÓPEZ GARCÍA: *Aproximació a la història de la HOAC (1946-1981)*, Madrid, 1995, 35-36.

²⁹ Josep ESTELRICH COSTA: "Moviments especialitzats catòlics als anys 50 i 60: Acció Catòlica", *VIII Seminari societat, ideologies i moviments socials a les Illes Balears a l'Edat Contemporània. El franquisme*, Palma, 1995, inèdit, 6.

³⁰ Aquest tema ha estat plantejat a la tesi doctoral inèdita de David GINARD: *La resistència mallorquina al franquisme (1936-1977)*, Universitat de les Illes Balears, 1997.

3. LA REVISTA *PROA*, SUPLEMENT DEL BOLLETÍ OFICIAL DEL BISBAT DE MALLORCA (1931-1961).

3.1. Dades generals.

La revista *Proa* tingué una freqüència mensual, excepte els tres darrers números. El darrer abarcà tres mesos, mentre el penúltim i l'avantpenúltim foren bimensuals. *Proa* formava part dels 222 periòdics no diaris lligats a l'Acció Catòlica que, segons una informació de l'Oficina General d'Informació i Estadística de l'Església a Espanya hi havia a l'Estat espanyol l'any 1957.³¹ Les publicacions no periòdiques lligades a l'Acció Catòlica podien pertànyer als organismes nacionals, diocesans o parroquials i depenien, generalment, de les vocalies o seccions de propaganda. La importància donada a la premsa per part del catolicisme espanyol, així com també l'Acció Catòlica es reflectia amb la celebració anual del *Día de la Prensa Católica*, que tenia lloc a Mallorca des dels inicis dels anys 20.

La publicació es dividí en tres etapes diferenciades. En primer lloc, des de la seva creació (maig de 1938) fins el mes d'agost de 1941. En aquest període la revista s'anomenà *Juventud de Acción Católica*. La segona etapa abarcava des de setembre de 1941 fins el mes de desembre de 1945. El nom de la revista fou *Jóvenes de Acción Católica*. Finalment, el tercer període comprèn entre gener de 1946 fins el desembre de 1961 en què rebé el nom de *PROA*. Només es deixà de publicar entre l'octubre de 1956 i el febrer de 1957; en total va estar cinc mesos sense aparèixer. Ara bé, en les tres etapes esmentades sempre fou l'òrgan d'expressió del Consell Diocesà dels Joves d'Acció Catòlica i suplement del Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca, malgrat que a partir de l'any 1954 també oferí notícies del Consell Diocesà del Homes d'Acció Catòlica.

L'interès de la primera i segona etapes radica en l'aparició de nombrosos articles en què es posa de manifest la campanya de propaganda i reconstrucció de molts centres de la nostra illa. Durant els anys del conflicte bèl·lic, detectam l'aparició d'uns articles que donen un to feixista a la revista, malgrat que l'Església mallorquina s'expressà amb molta tibantor davant el règim. Un bon exemple, el tenim en l'inserció de les activitats dutes a terme per diverses agrupacions locals de Falange, dos articles referents a la figura de Fernando Serrano Suñer, personatge que durant la II República milità a Acció Popular i després passà a Falange; també cal esmentar que fou cunyat de Franco.

En la tercera etapa es començà a articular la idea de la peregrinació a Santiago de Compostela i la preparació dels peregrins. D'aquesta manera són molt significatius els articles anunciant cursos d'instructors de pelegrins, així com també la difusió dels Aspirantats en tots els centres de l'illa. L'organització de l'esmentada pelegrinatge podem afirmar que es tractà de la manifestació més representativa de l'escenificació de la ideologia nacional-catòlica i en la que tingué un especial protagonisme la branca de la Joventut Masculina d'Acció Catòlica. Des de l'any 1940, cada consell diocesà de joves s'encarregà d'organitzar les seves pròpies activitats encaminades a la preparació d'aquest acte tan important, encara què les consignes i

³¹ Guy HERMET: *Los católicos en la España franquista. I. Los actores del juego político*, Madrid, 1985, 194-195.

directrius del Consell Superior i de la Junta Tècnica Central d'Acció Catòlica donaven un to uniformitzant al pelegrinatge. Així doncs, el Consell Diocesà dels Joves d'Acció Catòlica de Mallorca edità un manual de dirigents per tal d'instruir els caps de pelegrins que, entre altres coses, feia esment a la importància del principi d'autoritat i al sentit de la responsabilitat.³² Tota la preparació del pelegrinatge va concloure amb el Congrés de Lluc (24-25 d'abril de 1948), on el bisbe Hervàs donà les instruccions definitives als joves que havien de participar-hi: "*¡ A Santiago, santos ! Santos, es decir, viviendo la vida de la gracia, incorporados a Jesucristo en el Espíritu Santo. Santos esto es, dispuestos a defender en lucha a muerte, contra este mundo pecador que quiere devorar a nuestros jóvenes, la vida del alma, que es la única vida verdadera.*"³³ Aquest congrés va servir perquè s'iniciàs un pelegrinatge de la Verge de Lluc per diversos pobles de l'illa, acabant a la parròquia dels Sagrats Cors de Palma el dia 25 de juliol, diada de Sant Jaume. Finalment, cal assenyalar que aquests pelegrinatges locals tenien com a finalitat l'exaltació emocional, en les quals es volia recuperar les masses catòliques, reafirmant els seus sentiments religiosos tradicionals.³⁴

En les dues primeres etapes, gairebé quasi tots els articles apareixen sense firma; i, per tant, no podem saber quins varen ser els col·laboradors habituals de la revista.

3.2. Continguts de la publicació.

La finalitat de la publicació fou la de donar a conèixer la vida de l'Associació de Joves d'Acció Catòlica de Mallorca (joves a partir de 16 anys fins a contreure matrimoni), així com també de la seva branca d'Aspirants (nens de 12 fins a 16 anys) en una doble perspectiva; en primer lloc, l'organització material de la branca. I, en segon lloc, l'evolució ideològica que ens condueix des de l'Acció Catòlica general a l'especialitzada.

L'evolució de la revista ve marcada per la constant presència d'articles que fan referència a la submissió jeràrquica que han de professar tots els membres i entitats pertanyents a l'Acció Catòlica. Així doncs, gairebé en tots els números i en la darrera pàgina, ens apareix una secció dedicada al Papa, presentat com a pare espiritual de l'Església Catòlica universal. La secció es titula *La voz de Pedro*. Aquest concepte que anomenam ultramontanisme, molt propi del catolicisme espanyol al llarg de la història, consisteix en la màxima fidelitat a les ensenyances, doctrines i consignes del Vaticà. Pel que fa a l'aspecte de la submissió, també ens convé destacar la secció *La voz de nuestros consiliarios*, que consisteix en la publicació d'una sèrie d'entrevistes fetes a diversos consiliaris entre els anys 1947 i 1948.

La jerarquització del moviment es va veure reforçada els anys 1954 i 1955, en què es produí l'anomenada crisi seglar dels Cursets de Cristiandat i que provocà el trasllat del bisbe Hervàs i l'entrada del bisbe Enciso. Aquesta crisi es resolgué amb la domesticació del moviment cursillista per part de la jeraquia i en l'abandó d'alguns seglars que fins aleshores havien tingut un paper molt destacat. La revista es féu ressò de la crisi prenent partit a favor de la jeraquia, com és absolutament lògic, i publicant una sèrie d'articles, sobretot editorials,

³² DA: *Peregrinación*, Consejo Diocesano de los Jóvenes de Acción Católica, Palma, 1948, 38 p.

³³ *Congreso del Lluc*, Consejo Diocesano del los Jóvenes de Acción Católica, Palma, 1948, 2.

³⁴ Pere FULLANA PUIGSERVER: *El moviment catòlic a Mallorca*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, 157.

que feien referència explícita a la submissió jeràrquica. Així doncs, només n'esmentaré dues que són prou eloqüents: *Sumisión jerárquica* i *Inexactitudes*, ambdós de 1954.³⁵

Segons el meu parer, la revista presenta al llarg de la seva existència dues tipologies d'articles segons el seu contingut. Per tant, podem parlar d'articles de contingut organitzatiu, que són els predominants, i articles que podem anomenar teològics i apològètics. Aquests darrers, s'incorporen com a elements de formació dels militants i fan referència a aspectes doctrinals de l'Església catòlica, o bé a diferents aspectes de la normativa de l'Acció Catòlica. Crec que la revista *Proa* compleix perfectament la triple funció que podem atorgar a tota la premsa catòlica: una missió de defensa contra els atacs a l'Església i la religió; una d'apologètica, de difusió i informació dels principals esdeveniments i línies de pensament de l'Església; i, finalment, de difusió de la pietat, fent conèixer l'activitat de l'associació catòlica més important d'aquells moments.

La propaganda fou un aspecte molt ciutat en l'esquema organitzatiu d'Acció Catòlica, fins el punt que en tots els organismes de cada associació ens apareix un secretariat o una vocalia de propaganda. La difusió de totes les activitats realitzades constituï una forma de transmetre uns components ideològics molt concrets i una forma d'autoalimentació de l'organització. Fins i tot, els reglaments generals de les quatre associacions que conformen Acció Catòlica contemplen com a activitats específiques tot tipus de campanyes per a la preservació de la moralitat pública, per al foment de la bona premsa i, en definitiva, per a la restauració crisitana de la societat.³⁶ En aquest aspecte entrà, sens dubte, amb forta competència amb les organitzacions de masses del règim pel control ideològic i efectiu de tots els possibles espais socials.

El desglossament de cada un dels dos tipus d'articles ens ocuparia un treball monogràfic, que no consider adient en l'espai d'aquestes reflexions generals.

3.3. Anàlisi del llenguatge.

La llengua utilitzada en tots els articles és la llengua castellana, cosa totalment lògica en un moments de forta castellanització social i cultural, procés del qual l'Església mallorquina no fou aliè. No obstant això, cal tenir molt present que l'Església mallorquina fou l'única institució "oficial" que mantingué un ús de la llengua autòctona, sobretot durant l'episcopat de Joan Miralles i Sbert (1928-1947). Ara bé, tot el que eren publicacions oficials de l'Església es feien gairebé totes en castellà i, per tant, la revista PROA n'és una bona prova.

El llenguatge emprat durant els primers anys de la revista, que correponen amb el final de la guerra i primers anys de la postguerra, presenta un tarannà propi de l'anomenat nacionalcatolicisme, encara que molt mitigat. La seva causa pareix esser la tibantor amb què l'Església mallorquina acceptà el nou règim i que ja hem assenyalat quan establíem les coordenades històriques en les quals es va desenvolupar la publicació.

³⁵ PROA n° 187-188, juny-juliol 1954, "Sumisión jerárquica" i "Inexactitudes", 10.

³⁶ BOBM 11, 15 de juny 1940, "Reorganización de la Acción Católica Española. Reglamento General de la Asociación de los Hombres de Acción Católica", 247.

A finals del decenni dels 40 i, sobretot, durant els anys 50 hi podem trobar un vocabulari militant. Això es provocat per la transformació progressiva de la revista en un òrgan d'expressió quasi exclusiu dels Cursets de Cristiandat, o també anomenats inicialment *Cursos de Conquesta*. Aquest tipus de llenguatge fou l'utilitzat en els Cursets, no tan sols en el seu mètode, sinó també en la seva expressió externa manifestada en les contínues campanyes de promoció i divulgació. Segons Rohloff "*El espíritu militar y el misticismo del peregrinaje tienen un profundo impacto en el desarrollo de Cursillo que se manifiestan en el vocabulario militante de los primeros cursillistas. Ellos hablan de conquista, estrategia, victoria, vanguardia, militantes, etc.*"³⁷

Farem una breu interrupció del procés narratiu per a conèixer quin fou l'origen i el desenvolupament dels Cursets de Cristiandat. Ja hem dit anteriorment que foren un moviment de renovació espiritual iniciat per una sèrie de capellans i seglars mallorquins a la segona meitat del decenni del 40. Sobre el seu origen podem parlar d'un naixement oficial (1949) i d'un procés de gestació que hem de situar més enrera. El primer tingué lloc entre els dies 7 i 10 de gener de l'any 1949, dirigit espiritualment pel prevere Joan Capó Bosch. El curset número 100 es produí entre els dies 19 i 23 de maig de 1954.³⁸

En segon lloc, el procés de gestació s'inicià l'any 1944 gràcies a l'actitud permissiva de Josep Dameto, aleshores consiliari dels joves d'Acció Catòlica, que permeté celebrar el primer curset segons els esquemes d'Eduard Bonnín en un chalet de Cala Figuera (Santanyí), entre el 20 i 23 d'agost de l'esmentat any. En fou director Joan Julià, actuant de rector el propi Eduard Bonnín. Els assistents foren 14 persones: Sebastià Mestre, Antoni Binimelis, Leopoldo Febrer, Bartomeu Obrador, Miquel Rigo, Francesc Oliver, Onofre Arbona (després fou un destacat dirigent d'Acció Catòlica), Francesc Grimalt, Salvador Escribano, Damià Bover, Antoni Mesquida (avui capellà), Francesc Estarelles, Antoni Obrador i Antoni Mas.³⁹ El mètode parteix de la base del Curs de Peregrins i, sobretot, dels cursets de preparació per a Caps de Peregrins que es realitzaren per tot l'Estat a partir de la reorganització de l'Acció Catòlica el 1941.⁴⁰ Aquests darrers anaren lligats a l'Escola de Promotors que a Mallorca fou creada l'abril de 1944 arrel d'un curset organitzat pel Centre Parroquial de Santa Eulàlia. Procés que va concloure quan la VII Assemblea dels Joves d'Acció Catòlica (novembre de 1945) donà el vist-i-plau a la creació de l'Escola de Dirigents per a la formació de líders de cursets.⁴¹

La seva pedagogia consistia en reunions de petits grups d'al·lots dirigits per un seglar preparat que exercia de rector, tot baix la supervisió d'un sacerdot que actuava com director del curset. Les reunions solien tenir una durada de tres dies en els que s'atacava als fonaments espirituals i psicològics dels presents, creant-los una sensació de culpabilitat que conduïa a penediments i conversions col·lectives no sempre sinceres. Ara bé, aquesta reunió inicial

37 Ivan ROHLOFF: *Los orígenes y desarrollo de los Cursillos (1939-1973)*, Dallas, 1982, 22.

38 Ivan ROHLOFF: *Los orígenes y desarrollo de los Cursillos (1939-1973)*, Dallas, 1982, 34.

39 Francesc FORTEZA PUJOL: *Historia y memoria de cursillos*, Barcelona, 1991, 42.

40 Ivan ROHLOFF: *Los orígenes y desarrollo de los Cursillos (1939-1973)*, Dallas, 1982, 19-20.

41 Ivan ROHLOFF: *Los orígenes y desarrollo de los Cursillos (1939-1973)*, Dallas, 1982, 25-26.

s'havia de completar amb el que s'anomenaven *Ultreyas*, que consistien en reunions col·lectives setmanals obertes a tots els cursillistes per compartir experiències i vivències.

Francesc Forteza Pujol ens assenyala dues línies d'actuació dins els curssets i que són ben presents al llarg de la seva història. Una més oficial, que subratllava els protagonisme dels sacerdots vinculats al moviment i de la pròpia Església institucional en la dinàmica concreta dels curssets. L'altra, la línia més seglar, més de recerca, centrada en què els mecanismes i mètodes funcionassin correctament, oberts a persones no creients i que els cursillistes es volcassin cap els seus ambients.⁴²

Tornant al fil narratiu, no és casualitat que a partir de setembre de 1950 aparegui una secció a la revista titulada *Iglesia militante*. Aquesta secció apareixerà de forma intermitent entre els anys 1950 i 1951, precisament en un moment en què el moviment de Curssets de cristiandat s'està expansionant arreu de tota la geografia il·lenca. La pastoral de conquesta comportà un intent de recristianització social que l'Església de finals dels 40 i del 50 pogué dur a terme sense cap problema ni competència; aquesta sorgí entre el *Frente de Juventudes* i l'Acció Catòlica respecte l'assistència de joves als actes massius que organitzaven.⁴³

3.4. Els col·laboradors més freqüents.

En una primera aproximació hem de tenir en compte la gran quantitat d'articles que són anònims, sobretot, en les dues primeres etapes de la revista. La majoria dels escrits anònims corresponen a les cròniques dels diferents centres, que suposam han estat realitzats pels vocals de propaganda dels respectius centres. En resum, els articles anònims superen gairebé el 70% de la publicació.

Pel que fa als articles firmats cal assenyalar que la immensa majoria han estat escrits bé per consiliaris del Consell Diocesà, o bé per seglars que pertanyen a la Junta Directiva Diocesana. L'excepció ens ve donada per la inserció d'una sèrie d'articles de diversos elements dirigents de centres parroquials.

Per analitzar els autors que hi col·laboraren, hauríem de fer la distinció entre els sacerdots i els laics. Entre els primers cal destacar-ne dos: Sebastià Gayà Riera i Joan Capó. Aquests són els autèntics ideòlegs del cursillisme a Mallorca i, alhora, responsables de la seva expansió.

El primer, va néixer a Felanitx l'any 1913 i col·laborà amb la revista de forma assídua i intensa entre els anys 1944 i 1950. També fou un dels molts capellans que contibuiren a la legitimització del règim a través dels seus sermons; el més significatiu fou el que pronuncià a la Seu de Palma el darrer dia de 1945, titulat *A paso de cruzados*.⁴⁴ La col·laboració més important fou una sèrie de dotze articles titulats "Etapas de un peregrinar" (desembre 1945-gener 1947), que són una autèntica teologia del peregrinatge, ben arralada a Mallorca molt

⁴² Francesc FORTEZA PUJOL: *Historia y memoria de cursillos*, Barcelona, 1991, 65.

⁴³ José A. CAÑABATE VECINA: "Les 'falanges juveniles' de Franco a Mallorca (1942-1950)", *BSAL*, 54, Palma, 1998, 390.

⁴⁴ Sebastián GAYÀ RIERA: *A paso de cruzados*, Palma, 1945.

abans del Concili Vaticà II. Aquesta teologia tenia una clara implicació política; era una oportunitat de reconstruir la unitat nacional i d'assegurar la llealtat dels joves al règim. Els esmentats articles foren escrits quan era director de l'Escola de Formació de Dirigents, que s'havia creat l'octubre de 1944.⁴⁵ El darrer article de Sebastià Gayà es titulà "Mi adiós" (PROA núm.140-41 juliol-agost de 1950). En aquells moments ocupava el càrrec de Consiliari de la Junta Diocesana de Joves d'Acció Catòlica. El 1956, abandonà l'illa i s'instal·là a Madrid, on exercí, entre altres càrrecs, el de sots-director del Secretariat Nacional dels Cursets de Cristiandat. També hi fundà i dirigí l'Escola de Dirigents de Sant Pau.

Joan Capó Bosch (1923-1984), consiliari diocesà de l'Acció Catòlica, fou autor de 33 articles firmats entre febrer de 1949 i setembre de 1954. Fou apartat de tota activitat pública entre 1955 i 1957 per indicació del bisbe de Mallorca, Jesús Enciso Viana, contrari als cursets.⁴⁶ Podem afirmar que l'andritxol fou un dels grans teòrics i inspiradors doctrinals del que, a finals de 1953, s'anomenarien Cursets de Cristiandat, segons consigna del bisbe Hervàs.⁴⁷ Així publicà obres com *Reunión de Grupo i Pequeñas historias de Cursillos de Cristiandad*, l'any 1964; *Cursillos de Cristiandad: la verdad sobre su origen histórico*, l'any 1969; i, l'any 1974, *Hacia una renovación de los Cursillos de Cristiandad*.

La seva tasca de col·laboració a la revista es basà fonamentalment en dues sèries d'articles. La primera es titulà "¿Ja estam enrocats?", i fa referència a diversos aspectes organitzatius que, segons l'autor, s'han de resoldre per tal d'assolir un bon funcionament, tant intern com extern. La segona està dedicada a l'apartat de formació tant dels dirigents com de la resta de membres de la branca juvenil de l'Acció Catòlica; primerament, es titulà "Tus lecturas" i, finalment, passà a nomenar-se "Biblioteca Volante". Com es pot intuir pels títols, els articles comenten una sèrie de lectures molt recomanables pels estudiosos de l'Acció Catòlica.

Finalment, convé assenyalar que a partir de 1955, Joan Capó, no tornà a col·laborar amb la revista. L'explicació pot venir de la crisi experimentada pels cursets arrel del trasllat del bisbe Hervàs i l'arribada a l'illa del bisbe Enciso. Tot plegat va fer que un acèrrim defensor dels cursets, com Joan Capó, fos apartat dels llocs de poder diocesans. D'aquesta manera, l'any 1957 obtingué la càtedra de teologia del Seminari Conciliar de Còrdova i, un any després, una canongia de la catedral de l'esmentada diòcesi. Fou l'introduïdor dels cursets a la localitat de Còrdova.

Un sacerdot que participà molt activament en els moments d'articulació de la branca de Joves i dels Cursets de Cristiandat fou Miquel Fernández; d'aquest només hem pogut

⁴⁵ Ivan ROHLOFF: *Los orígenes y desarrollo de los Cursillos (1939-1973)*, Dallas, 1982, 36.

⁴⁶ La polèmica dels cursets sorgida entre 1954 i 1955 mereix un estudi monogràfic. Aquest serà realitzat quan tenguem més documentació i més elements de judici.

⁴⁷ Sobre la denominació dels cursets hem de dir que des de l'any 1950 fins l'any 1953 s'anomenaren "Cursets de Conquesta". En canvi, a partir de desembre de 1953 ja es denominaren pròpiament "Cursets de Cristiandat".

localitzar un article de l'any 1951 titulat "Ocho días con el Consiliario Nacional D. Manuel Aparici".⁴⁸

Ara, ens queda analitzar el paper dels laics que més s'implicaren en l'elaboració de la revista. Només en destacarem cinc; són els següents: Eduard Bonnín Aguiló, Onofre Arbona, Sebastià Alzamora, Bartomeu Arrom i Antoni Frau.

Eduard Bonnín naixí a Palma l'any 1917 i va esser el principal fundador de la metodologia dels Cursets de Cristiandat. Podem dir que és una metodologia basada en el control psicològic del cursillista i que juga amb els aspectes emotius de la persona; els resultats són i, de fet, foren molt espectaculars. Fou president del Consell Diocesà dels Joves d'Acció Catòlica des de gener de 1945 fins el 1955, en què tot el Consell Diocesà, inclòs el consiliaris, dimití arrel de la pastoral del bisbe Enciso. Tot apunta a que aquesta decisió fou presa després de la XVIII Assemblea Diocesana dels Joves d'Acció Catòlica (desembre de 1956).⁴⁹ Aquesta pastoral suposà un atac frontal a la línia seglar dels cursets, reforçant la presència i importància de la jerarquia en el mètode cursillista i, sobretot, un intent del bisbe de recuperar la branca de joves d'Acció Catòlica que a molts centres s'havia dissolt o només tenia una existència nominal.⁵⁰

La seva col·laboració es limità a vuit articles signats. Ara bé, suposam que molts editorials foren escrits o inspirats per ell. Aquesta limitada participació no lleva que fos una persona amb molt d'ascendent sobre la resta de l'equip col·laborador. El primer article data del mes de juny de 1946, mentre que el darrer data del mes de desembre de 1950. Aquests aborden aspectes metodològics, organitzatius i, fins i tot, emotius com el pregrinatge a Santiago.

Onofre Arbona, mestre d'escola natural de Porreres, però resident a Montuïri, fou una peça clau dins la revista, sobretot a partir de 1955 fins a la seva desaparició, el 1961. Ocupà diferents càrrecs en el Consell Diocesà dels Joves, entre ells el de delegat de l'OAR, que era una associació marginal dels Joves d'Acció Catòlica, destinada a la promoció entre el jovent de l'esport i, en definitiva, de qualsevol activitat instructiva.⁵¹ Publicà articles des de l'octubre de 1950, fins el darrer número de la publicació (*Proa* núm.269, octubre-novembre-desembre de 1961). El número total dels articles signats arribà a l'espectacular xifra de quaranta-cinc. Concretament, hi publicà dos articles referents a aspectes organitzatius de la comarca de Bonany, l'any 1950; l'any 1951, dos dedicats a l'OAR, precisament quan aquesta organització estava en el seu màxim apogeu; i per últim, entre l'any 1959 i 1961, dues sèries d'articles

⁴⁸ PROA núm. 147, febrer 1951, 12.

⁴⁹ L'entrada a la diòcesi del bisbe Enciso es esmentada a la revista PROA amb dos articles: "La Iglesia de Mallorca tiene nuevo pastor" (*Proa* núm.199, juny 1955) i "El día 25 hará su entrada en la Diócesis el nuevo obispo Excmo. y Rdmo. Sr. Dr. D. Jesús Enciso Viana" (*Proa* núm.202, setembre 1955). Ara bé, no es fa cap menció de la dimissió de tots els integrants del CD dels Joves d'Acció Catòlica, arrel de la pastoral episcopal del 15 d'agost de 1956.

⁵⁰ BOBM 9-10, set-oct 1956, "Carta Pastoral sobre los Cursos de Cristiandad", 383-398. El Bisbe criticà la prepotència dels cursillistes que ha conduït a la divisió de la diòcesi entre bons (cursillistes) i dolents (no cursillistes).

⁵¹ La creació de l'OAR "Àguilas" a la diòcesi de Mallorca està documentada el juliol de 1947, a les conclusions de la vuitena Assemblea Diocesana (*Proa* núm. 104, juliol 1947). A nivell estatal, la seva constitució oficial esdevingué a les Jornades de presidents diocesans de l'any 1948 a Lanjarón.

titulades “Apuntes en el camino” i “Libros y revistas”, dedicades a aspectes apològics i bibliogràfics, respectivament.

Sebastià Alzamora fou secretari de la Federació Balear de Futbol i escrigué, des del maig de 1952 fins al mes d'agost de 1955, vint-i-cinc articles a la revista. Segons Josep Estelrich, fou un dels pocs col·laboradors no lligats a qualque organització de l'Acció Catòlica mallorquina. Tots els seus articles fan referència als esports com a aglutinant del jovent i com a complement ideal per a la seva educació. Aquests articles són una teorització de com l'esport es pot convertir en un reclam per a la captació de joves per a l'Acció Catòlica, aprofitant la gran sociabilització dels esports, sobretot del futbol, per part del règim franquista.

Finalment, no podem oblidar a Antoni Frau i Bartomeu Arrom, que participaren molt activament durant el segon quinquenni dels anys 50, sobretot el darrer. Antoni Frau i Oliver era fuster i professor del taller de fusta de l'Escola-Taller sindical i després Institut de Formació Professional *Verge de Lluc*.⁵² Les col·laboracions a *Proa* es centren fonamentalment entre 1949 i 1954, però la seva participació fou més activa a l'etapa del bisbe Enciso, quan fou membre del nou Consell Diocesà després de la dimissió total de l'anterior, produïda el setembre de 1956. Hem comptabilitzat devuit articles de temes molt diversos, des d'aspectes purament religiosos i organitzatius, fins a xafarderies de membres del Consell Diocesà d'Acció Catòlica.

Bartomeu Arrom pareix ésser que fou el director de la publicació a partir de 1956 fins a la seva desaparició (desembre de 1961). El seu primer article signat apareix el març de 1953, mentre que el darrer aparegué el juny-juliol de 1961. En total foren 34 articles d'una temàtica molt diversa, des d'articles que fan referència a aspectes organitzatius (campaments, curssets, etc), fins a articles de caire exhortatiu com “Por Cristo y más” i “Las motivaciones y el motivo”.⁵³

3.5. Col·laboradors externs i esporàdics.

En aquest apartat farem menció dels col·laboradors peninsulars laics i religiosos, així com també de la inserció d'articles de publicacions forànies pertanyants a la mateixa xarxa de publicacions d'Acció Catòlica.

Seguint un ordre cronològic, en primer lloc ens trobam amb dos articles de Manuel Aparici Navarro, que fou President Nacional del Joves d'Acció Catòlica durant el decenni del 40 i, posteriorment, Consiliari Nacional de la mateixa branca. Els dos articles es titulen “A ti dirigente” i “De Presidente Nacional a Consiliario”.⁵⁴

⁵² DA: *Son Pacs (1949-1999). De taller-escola sindical a institut d'educació secundària*, Palma, 1999, 99.

⁵³ PROA núm. 208 i 216, març 1956- abril 1957.

⁵⁴ JÓVENES DE A.C. núm.39, gener de 1942; 5 i PROA núm.139, juny de 1950, 9.

L'abril de 1948 hem de destacar l'article "A los jóvenes de Acción Católica de la Diócesis de Mallorca" d'Enrique Pastor Mateos, President Nacional dels Joves d'Acció Catòlica a finals dels anys 40.⁵⁵

D'entre els laics, tampoc podem oblidar a Manuel Esteban Cal y Mayor, president Nacional d'Acció Catòlica Mexicana. D'aquest se'n publicà un article l'any 1956 anomenat "Desde Mexico. Acción Católica Mexicana". Hem de pensar que són uns anys d'expansió internacional dels Cursos de Cristiandat.⁵⁶

L'últim laic que mencionarem és la figura d'Eladi Homs. L'hem inclòs en aquest apartat en condició no de col·laborador forani, sinó com a col·laborador esporàdic. És autor d'un sol article publicat l'any 1959 i titulat "Escultismo en Mallorca".⁵⁷ No és casualitat el títol de l'article ja que Eladi Homs Zimmer fou el que fundà l'any 1956 la unitat *Ramon Llull*, primera del Moviment Escolta de Mallorca i lligat a l'Església catòlica de Mallorca. L'any de publicació, 1959, coincideix amb la constitució de l'Oficina Diocesana d'Informació i Coordinació de l'escoltisme.⁵⁸ En el Moviment Scout Catòlic mallorquí es dugué a terme una tasca de conscienciament dels al·lots sobre la llengua i la cultura de Mallorca, amb la col·laboració, entre d'altres, de Francesc de Borja Moll.

D'entre els religiosos en destacarem tres: Elías Yañes Álvarez, Enrique Pla y Deniel i el jesuïta José Mª Llanos. Enrique Pla y Deniel té un article publicat l'any 1958 i titulat "Tu es Petrus".⁵⁹ En aquests moments, l'autor és el Cardenal Arquebisbe de Toledo, primat de l'Església espanyola. Aquest article contribuïa a reforçar, encara més, el tarannà clerical i jeràrquic que havia adoptat el moviment de Cursos a partir de l'episcopat del bisbe Enciso.

Elías Yañes Álvarez, actual president de la Conferència Episcopal, col·laborà amb un article que ens parla de l'impacte dels Cursos de Cristiandat a la diòcesi de Salamanca; el títol és el següent: "De Colores en Salamanca".⁶⁰ L'article és de l'any 1952 i és una data en què els cursos només són practicats a l'àmbit illenc. Per tant, aquest fet ens diu molt sobre el tarannà obert i relativament progressista de l'autor, àmpliament demostrat a finals dels anys 60 quan s'enquadra ideològicament amb els bisbes renovadors de la Conferència Episcopal, encapçalats pel Cardenal Tarancón.⁶¹

Per a finalitzar el llistat de col·laboradors foranis i esporàdics, assenyalarem un article del jesuïta José Mª Llanos "Judas", publicat l'any 1959.⁶² El pare Llanos fou un home que treballà a l'àmbit estudiantil d'un catolicisme que podem anomenar progressista. Així, en els

55 PROA núm.113, abril de 1948.

56 PROA núm.211, juny de 1956.

57 PROA núm.245, setembre de 1959.

58 A PROA apareixen una sèrie d'articles informatius referents a aquest organisme diocesà.

59 PROA núm.235, novembre de 1958.

60 PROA núm.159, febrer de 1952.

61 Elías Yañes fou secretari de la Conferència Episcopal quan accedí a la presidència Vicente Enrique Tarancón, l'any 1971.

62 PROA núm.239, març de 1959.

anys 50, fou el creador del SUT (Servei Universitari del Treball). Podem afirmar que el pare Llanos fou un dels representants més significatius de la teologia progressista espanyola, molt influent en la FECUN (Federació Espanyola de Comunitats Universitaris); aquesta no és més que una federació de congregacions marianes universitaris de la Companyia de Jesús. Fou un dels teòlegs que provocaren que a Espanya durant els anys 60 tengués lloc el diàleg teòric i pràctic entre catòlics i marxistes.⁶³

L'altre element que ens queda per analitzar és la inserció d'articles de publicacions peninsulars. Aquestes les podem classificar en dos tipus. En primer lloc, les publicacions periòdiques no diàries que depenen directament de l'Església i, més concretament, d'Acció Catòlica; aquest és el cas d'*Ecclesia*, *Signo*, *Oye* i *Guión*.

Ecclesia fou l'òrgan d'expressió oficial de l'Acció Catòlica espanyola, amb un fort component jeràrquic i clerical al llarg de la seva història.

Signo fou un setmanari d'expressió de la branca de Joves d'Acció Catòlica que tenia una tirada de 6.000 exemplars l'any 1966. Hem d'esmentar que les publicacions de les organitzacions juvenils de l'Acció Catòlica ocasionaren freqüents xocs entre les autoritats civils i religioses, sobretot, a partir de l'acord amistós realitzat l'any 1962 entre el cardenal primat Pla i Deniel i el ministre d'Informació i Turisme, Manuel Fraga Iribarne, pel què totes les publicacions periòdiques i no periòdiques de l'Acció Catòlica quedaven dispensades de passar la censura prèvia.⁶⁴

Oye era una publicació periòdica dels Joves d'Acció Catòlica de Pamplona, mentre que *Guión* era l'òrgan d'expressió de la Unió Diocesana dels Joves d'Acció Catòlica de Tarragona.

El segon tipus són les publicacions periòdiques no lligades a l'Església, però integrades per elements catòlics. L'únic exemple d'aquesta tipologia és un article de *El Ciervo* de Barcelona, publicat l'any 1958 i titulat "Repicar e ir a la procesión".⁶⁵ *El Ciervo* de Barcelona agrupà intel·lectuals, professionals i estudiants catòlics progressistes, amb unes idees polítiques derivades del seu compromís cristià i generadores de postures clarament antifranquistes. Fou creat l'any 1951 per estudiants membres de l'Acció Catòlica Nacional de Propagandistes que, per aquella època, comptava amb 34 membres a la ciutat de Barcelona.

4. CONCLUSIONS

A través d'aquest primigeni anàlisi de forma i de contingut de *Proa* podem observar les principals línies evolutives de la ideologia de l'Acció Catòlica mallorquina i, més concretament, de la branca de Joves durant l'anomenat primer franquisme (1939-1960).

⁶³ José Carlos SAÍNZ MARTÍNEZ: "De FECUM a FECUN: Política y Religión entre los Congregantes Marianos (1965-1977)", *Política y Sociedad* núm.22, maig-agost 1996, 103-121.

⁶⁴ Guy HERMET: *Los católicos en la España franquista. I Los actores del juego político*, Madrid, 1985, 192-211.

⁶⁵ PROA núm.228, abril de 1958.

A nivell organitzatiu, l'estudi més complet que es pot fer és un seguiment acurat del moviment de Curssets de Cristiandat des de la seva fundació oficial, l'any 1949, fins a l'any 1961 en què desapareix la publicació, però no els esmentats curssets. Podem dir que es tracta de la història oficial dels Curssets de Cristiandat, que aniria des d'un anàlisi de continguts ideològics, fins a la possible reconstrucció del nom i parròquia de procedència de tots els cursillistes de cada curset. Els resultats d'aquest anàlisi quantitatiu ens dona una xifra de gairebé 5.000 participants en els aproximadament 200 curssets que es celebraren arreu de la geografia illenca durant el període estudiat.

Els plantejaments ideològics dels Joves de l'Acció Catòlica mallorquina pot ser seguit a través dels diferents editorials i, sobretot, a partir de l'anàlisi de les conclusions de les diferents Assemblees Diocesanes, celebrades amb una freqüència cronològica anual. Quan ens referim als plantejaments ideològics volem fer-nos ressò, en primer lloc, de continguts pròpiament religiosos i apològètics, i, en segon lloc, de continguts socials i polítics que estan presents com a rerefons dels plantejaments religiosos. Aquest anàlisi ideològic, només ha estat plantejat en les seves línies bàsiques, deixant per a unes properes reflexions aquest estudi més profund i, aleshores, més costós i laboriós.

Per tant, els grans temes historiogràfics plantejats per la publicació són els següents:

- Creació i desenvolupament de la branca de Joves d'Acció Catòlica de Mallorca durant el primer franquisme. Estudi exhaustiu del Consell Diocesà de l'esmentada branca.
- El discurs nacionalcatòlic de l'Església mallorquina. Aquest anàlisi conceptual s'hauria de completar amb l'estudi d'altres publicacions eclesiàstiques de l'època.
- Història oficial dels Curssets de Cristiandat. Abans ja n'hem parlat, ara bé, ens convé remarcar l'existència d'una abundant bibliografia que ens permetrà fer una reconstrucció històrica més exhaustiva. Aquesta es pot dividir en llibres elaborats per seglars i els fets per sacerdots; per tant, tenim la visió laica i la jeràrquica. D'entre els primers podem destacar, en primer lloc, el llibre de Francesc Forteza i Eduard Bonnín *Cursillos de Cristiandad. Manifiesto. Los cursillos de cristiandad realidad aun no realizada*, publicat a Palma per la Impremta Bahía, l'any 1981. I, en segon lloc, el llibre d'un cursillista americà, Ivan Rohloff, titulat *Los orígenes y desarrollo de los cursillos (1939-1973)*, publicat per la National Utreya Publications de Dallas l'any 1982.

D'entre els segons, només esmentarem dues publicacions dels germans Capó Bosch. Així, Jaume publicà l'any 1989 un llibre titulat *Cursillos de Cristiandad. El mensaje, el origen, una experiencia*, publicat per l'editorial Aguas Buenas. Per altra banda, Joan publicà un llibre intrahistòric titulat *Pequeñas historias de la historia de los Cursillos de Cristiandad*, publicat l'any 1970 per l'editorial Euroamérica.

Som conscient que hi ha més publicacions, sobretot per part d'elements de la jerarquia eclesiàstica, però ara no és el moment d'anomenar-los tots.

- Els orígens i desenvolupament d'una obra marginal de l'Acció Catòlica com és l'OAR (Obra Atlético Recreativa) "Águiles". Aquest tema ens serveix d'introducció a un més ample que consisteix en l'anàlisi dels plantejaments de l'oci de l'Església catòlica mallorquina durant el franquisme.

Aquests són només una part, la més significativa, dels temes que poden ser estudiats a partir del mensual analitzat. De totes maneres, el tema estrella és, sense cap mena de dubtes, el del Curssets de Cristiandat.

Per a finalitzar, sols vull significar que la publicació ens és molt útil com a termòmetre entre la jerarquia (bisbat, rectors, consiliaris, etc) i el moviment juvenil catòlic mallorquí, tal volta el més inquiet i, per tant, més obert a plantejaments que defugen del control jeràrquic i, per extensió, més proper a plantejaments socials i polítics disconformes amb l'actual. Ara bé, els mecanismes de control jeràrquic s'han posat en funcionament sempre que el perill de l'estabilitat ha estat immient; això és el que la historiografia de l'Església sota el franquisme ha anomenat com les crisis de l'Acció Catòlica.

RESUM:

La consolidació d'Acció Catòlica com a organització d'associacions d'apostolat seglar a tot l'Estat espanyol es produí gràcies a la permisivitat i recolçament del règim franquista. La propaganda fou un dels elements més ben cuidats dins Acció Catòlica, essent la premsa una de les peces fonamentals de tot l'engranatge social de l'Església Catòlica. En aquest precís contexte és on hem de situar la revista *Proa*, és a dir, com a publicació periòdica específica dels Consells Diocesans del Joves i dels Homes d'Acció Catòlica de Mallorca. A través d'ella podem analitzar quin va ser el desenvolupament del Moviment Catòlic a Mallorca durant el Primer Franquisme, a més de l'interès que pot generar per ella mateixa. Hi podríem destacar la pluralitat de procedències dels redactors o col·laboradors, així com també el control que s'hi va exercir per part de la jerarquia eclesiàstica això ens sembla lògic si pensam que l'Acció Catòlica fou una organització que abarcà un ample espectre social, juntament amb un component jeràrquic molt acusat.

ABSTRACT:

The consolidation of *Acció Catòlica* as an organization of the different secular apostolic spanish associations took place due to the permissiveness and support on the part of the pro-Franco Regime. Propaganda was one of the most careful aspects within *Acció Catòlica*, being the press one of the fundamental tools of the social Catholic Church's gear. It's in this context where we have to enmarc *Proa* magazine, that is to say, as a periodical publication specific to both Men and Young Majorcan Diocesan *Acció Catòlica* Councils. It's through it that the Majorcan Catholic Movement can be analysed during the First Franquism. Not only because of this, but also for the interest that it can build up by itself. We should highlight the plural origin of its writers and collaborators, as well as, the control exercised on the part of the Ecclesiastic Hierachy. It seems obvious if we take into account that *Acció Catòlica* was an organization that held together a wide social spectrum, as well as, a strong hierachical element.